

Кізима Т. О.

д. е. н., доцент кафедри фінансів

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Уряди багатьох розвинених країн світу сьогодні чітко усвідомлюють величезну значимість фінансової грамотності населення як для розвитку економіки та соціальної сфери, так і утвердження демократичних засад розбудови сучасного суспільства. Адже фінансово грамотне населення здатне запобігати економічним негараздам, мінімізувати фінансові ризики, сприяти стабільному розвитку фінансових ринків та стимулювати економічне зростання в країні.

Відтак фінансова грамотність поступово стає об'єктом активних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених: В. Геєця, В. Ільїна, М. Кузнєцова, К. Кутер, Е. Лусарді, Т. Люсея, О. Мітчелл, М. Овчиннікова, Л. Стахович, А. Столярової, Г. Шахназаряна. Окреслена проблема є надзвичайно актуальною для України, оскільки недостатній рівень фінансової грамотності населення призводить до неефективного управління власними коштами, знижує обґрунтованість прийняття фінансових рішень, зменшує економічну активність населення та створює загрози фінансовій безпеці домогосподарств зокрема і стабільності національної фінансової системи загалом.

Під фінансовою грамотністю населення розуміємо сукупність установок, знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень. До установок належать сформовані населенням традиції і культура фінансової поведінки та рівень усвідомлення ним необхідності підвищення фінансової грамотності. Знання передбачають освоєння і розуміння населенням основних фінансових категорій, понять, явищ і процесів (наприклад, сутності, мотивів та чинників заощаджень, природи і функцій фінансового ринку, принципів функціонування фінансових інституцій, співставлення ризику і дохідності тощо). До навиків зараховуємо уміння знаходити та аналізувати фінансову інформацію, звичку спостерігати за подіями на фінансовому ринку, уміння порівнювати про-

позиції щодо інвестування коштів у фінансові активи від різних фінансових інституцій, здатність уважно читати договори щодо придбання фінансових послуг і розуміти закладену в них інформацію тощо.

Рівень фінансової грамотності населення в Україні, на думку експертів, є надзвичайно низьким. Як свідчать результати національного дослідження, проведеного у грудні 2010 року Агентством США з міжнародного розвитку, портрет українського споживача фінансових послуг не вселяє оптимізму, адже «пересічний українець небагато знається на фінансах, користується головним чином простими банківськими послугами, майже нічого не знає про свої права як споживача фінансових послуг і не довіряє фінансовим установам» [1, с. 6]. І хоча «понад 60% респондентів вважають себе фінансово грамотними, ... однак лише 22% з них змогли дати 5 чи 6 правильних відповідей на 7 простих математичних запитань, без яких неможливо управляти власними фінансами. 51% респондентів змогли відповісти правильно не більше як на три із запропонованих в анкеті запитань» [1, с. 6–7].

Проте проблема поганого володіння фінансовою математикою навіть на рівні простих запитань стократно посилюється низьким рівнем знань про фінанси загалом та юридичні права і обов'язки споживачів фінансових послуг зокрема. Так, «лише 7% населення знає розмір максимально гарантованої державою суми вкладу у банківських установах, і лише 3% змогли дати визначення «плаваючої» відсоткової ставки» [1, с. 7].

Також дуже низьким виявився рівень довіри українців до фінансового сектору, про що свідчить надто обмежений перелік фінансових послуг, якими користуються громадяни (це передусім комунальні платежі, банківські рахунки або пластикові картки та користування банкоматом). Цікаво, що лише «близько 13% українців роблять заощадження, причому з тих споживачів, хто не заощаджує кошти, 14% пояснюють це недовірою до фінансових установ. Кожен четвертий споживач мав негативний досвід користування фінансовими послугами, а до трійки лідерів за рівнем проблемності увійшли банківський депозит, споживчий кредит та банківська кредитна картка (29%, 28% та 23% від загальної кількості негативних випадків відповідно)» [1, с. 7]. Причому результати дослідження вказують на те, що переважна більшість українців й гадки не має до кого звертатися за

інформацією чи допомогою у випадку суперечок із фінансовими установами.

Таку ситуацію, на наш погляд, можна пояснити не лише слабкою поінформованістю споживачів стосовно пропонованих їм фінансових продуктів і послуг, але й тим, що українці самі мало цікавляться новинами з фінансового сектору. Адже, як засвідчили результати згаданого дослідження, трьома найбільш відслідковуваними населенням тенденціями є «динаміка індексу інфляції (20%), зміни у рівні пенсійного забезпечення (10%) і та зміни цін на ринку нерухомості (10%)». Натомість 43% респондентів заявили, що зовсім не слідкують за фінансовими новинами. Трьома найчастіше згадуваними інформаційними джерелами є газети, журнали і телебачення (67%), знайомі (19%) та спеціалізовані сайти (17%). Однак коли йдеться про вибір компанії для придбання фінансової послуги, кожен другий респондент звертається за порадою до своїх родичів або знайомих» [1, с. 7–8].

В процесі підвищення рівня фінансової освіченості населення, на нашу думку, повинні бути зацікавлені не лише громадяни, але й держава, яка за допомогою ефективною політики зобов'язана надати ринковій економіці соціальної спрямованості, утверджуючи в економічній поведінці громадян такі її моделі, які відповідають засадам трудової моралі та соціальної справедливості. Переконані, що саме держава має створювати необхідні умови для організації і проведення різноманітних освітніх програм фінансово-економічного спрямування (звичайно ж, за найактивнішої підтримки великих фінансових організацій та бізнесових структур). Успішній інтеграції держави і бізнесу у цій сфері сприятиме спільність мети, пов'язаної з реалізацією програм підвищення фінансової грамотності населення – виховання компетентних споживачів фінансових продуктів і послуг, здатних давати відсіч шахраям і нечесним на руку бізнесменам. При цьому активне залучення бізнес-структур до фінансування таких освітніх проектів має проводитися при одночасному забезпеченні жорсткого державного контролю за об'єктивністю та незалежністю підготовлених програм, здійснюваних оцінок та рекомендацій.

Відтак виокремимо основні напрями реалізації державних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

1. Координаційно-консолідуючі заходи, в межах яких держава насамперед повинна стати єдиним координаційним центром, організатором публічної дискусії з цієї тематики. Важливим завданням держави у зазначеному контексті має стати недопущення ситуації, за якої програми підвищення фінансової грамотності зводяться до рекламних і маркетингових дій окремих установ та фінансових інституцій щодо просування власних продуктів і залучення потенційних клієнтів.

2. Заходи моніторингово-аналітичного характеру, в межах яких держава акумулюватиме інформацію щодо проблемних сегментів ринку фінансових послуг для населення і публікуватиме на сайтах відповідних контролюючих та регулюючих органів аналіз найтиповіших проблемних випадків, а також розміщуватиме матеріали, які можуть бути корисними для людей, котрі опинилися в конфліктних ситуаціях (наприклад, взірці звернень до відповідних органів, алгоритми дій тощо).

3. Заходи контрольного-регулюючого характеру, в межах яких держава здійснюватиме політику, спрямовану на підвищення прозорості роботи вітчизняних фінансових інституцій, та слідкуватиме за тим, щоб недобросовісні учасники не мали можливості надавати послуги населенню. Такі заходи є надзвичайно важливими, оскільки сама лише фінансова грамотність не захистить людей від шахраїв, якщо регулюючі та законодавчі органи не створять умов для добросовісної конкуренції.

4. Освітні заходи, в межах яких держава через наявні у її підпорядкуванні освітні установи здатна впливати на якість популяризації та поширення фінансових знань. Досить актуальною у зазначеному контексті, на наш погляд, є проблема підвищення фінансової грамотності школярів, адже саме в межах шкільної освіти можна максимально охопити фактично усі прошарки населення, включаючи і батьків учнів (відрадно, що така робота в Україні уже набирає обертів [2]). Велику роль у підвищенні фінансової грамотності населення відводимо також і системі вищої освіти, певним недоліком якої продовжує залишатися недостатня орієнтація на формування відповідних практичних навиків, що є абсолютно неприйнятним в умовах ринку. Тому вкрай необхідним вважаємо введення у навчальні освітні програми таких дисциплін як «Фінанси домогосподарств», «Управління особистими фінансами», «Управління особистим інвестиційним портфелем», що дасть можливість майбутнім випускникам – спеціалі-

стам з вищою освітою – оволодіти основами фінансової грамотності та активно впливати на формування власного добробуту і підвищувати свій життєвий рівень.

Насамкінець зазначимо, що завдання підвищення фінансової грамотності – це, безумовно, сфера відповідальності і держави, і бізнесу, і сім'ї. Проте для того, щоб досягнути належного рівня фінансової грамотності, ми повинні передусім здолати відверто пасивне ставлення більшості українців до створення власного добробуту і сформуванати у наших співвітчизників філософію «опори на власні сили», завдяки якій кожен громадянин зможе досягти фінансової незалежності та зберегти її упродовж усієї життєдіяльності.

Література:

1. *Бонд Р.* Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки / Роберт Бонд, Олексій Куценко, Наталя Лозицька [FINREP, Проект розвитку фінансового сектору]. – Київ, грудень 2010 року. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finrep.kiev.ua>.

2. *Матвійчук Ю.* Школярів навчають фінансової грамотності / Юрій Матвійчук // Вісник НБУ. – 2012. – №2. – С. 15–16.

Лободіна З. М.

к. е. н., доцент кафедри фінансів

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Основою сучасної демократичної держави та ключовим фактором економічного зростання справедливо вважається освіта. Удосконалення системи освіти є одним із заходів подолання кризових процесів, поліпшення життя людей, утвердження національних інтересів, зміцнення могутності й авторитету держави. Цим зумовлений зростаючий інтерес суспільства й держави до питань розвитку галузі освіти та визнання її загальнонаціональним пріоритетом.

Ефективна реалізація політики у сфері освіти неможлива без належного фінансового забезпечення бюджетних навчальних закладів та освіт-